

Det finns tyvärr inget bevarat foto av Andrew Welch från hennes besök i Halmstad (bara klipp från HP, se högersidan), men den här bilden visar Nissans mynning. Det var alltså den 27 november 1915 som den amerikanska järnbarken ankrade på reddan. Hon hade varit på resa sedan augusti från San Francisco med Halmstad som destination. Det var dock något märkligt med fartyget som sades vara lastat med bönor – det fanns nämligen ingen känd lastmottagare i staden.

Bild: Hallands konstmuseum

Jul i Halmstad 1915 – om en tung tid och ett mystiskt fartyg

Julen 1915 rasar kriget ute i Europa, och kastar sin bistra skugga även över Halmstad. Här berättar Anders Bergenek om ett mystiskt fartyg som gav upphov till allehanda rykten, livsmedelsbrist (i alla fall för de fattiga...) och paket som kom på villovägar.

Den andra julen under första världskriget, det vill säga 1915, var mörk och dystert och färgades också av det pågående krigets dramatik och tragik. Den 27 november ankrade en stor, amerikansk järnbark, Andrew Welch, på reddan vid Nissans mynning. Hon hade varit på resa sedan augusti från San Francisco med Halmstad som destination. Men det var något mystiskt med fartyget som sades vara lastat med bönor. Det fanns nämligen ingen känd lastmottagare i staden.

Halmstad började surra av rykten. Kanske var det tänkt att fartyget

skulle till Tyskland där behovet av mat var stort. Att ange Halmstad som destinationsort kunde eventuellt vara en skenmanöver? Eller så innehöll lasten mer än bönor? Var det rent av ammunition? I Sverige rådde i vilket fall som helst exportförbud för bönor. Nu fick fartyget inte lämna hamnen utan bevakades av torpedbåten Regulus.

Ute i världen rasade det första världskriget. Hallandsposten var varje dag full av rapporter om strider på de olika fronterna. Det som var tänkt att bli ett kortvarigt krig hade kört fast i ett ändlöst dödande

i skyttegravsstrider. Sverige förhöll sig neutralt men många svenska män var inkallade till militärtjänst och åtskilda från sina familjer. I tidningarna spekulerades det om ifall Sverige under 1916 skulle gå in i kriget på Tysklands sida. Uppgifterna kom från Danmark och förklarades med det traditionellt stora svenska hatet mot Ryssland.

Hallandsposten inventerade tidigt tillgången på råvaror till julbordets viktigaste rätter. De var julskinka, lutfisk, risgrynsgröt, nötter och frukt. Det var stor brist på fläskkött så julskinkan var i fara. Or-

saken sades vara att svenska regeringen exporterade alltför mycket griskött till Tyskland. Lutfisk fanns att köpa men i otillräcklig mängd. Orsaken var att fiskarna på grund av risken för minsprängningar inte hade vågat gå ut och fiska långa i tillräcklig utsträckning. Risgryn fanns men kvaliteten var långt sämre än i vanliga fall. Däremot fanns det russin, nötter och mandel. Då det gällde fikon var kvaliteten dålig.

Bristen på livsmedel orsakade en betydande inflation. Fattiga familjer hade inte råd att köpa ens den nödvändiga maten. Arbetslösheten var stigande. Enligt fattigvårdsstyrelsens ordförande Alex. Andersson var situationen värre än han någonsin hade varit med om.

Frälsningsarméns slumstation på Storgatan kände av de bistra tiderna. Halmstadbornas gåvor minskade.

Ändå hade man ambitionen att samla ihop varor 200 ”nödkorgar” att skänka till behövande Halmstadborna.

”

Fattiga familjer hade inte råd att köpa ens den nödvändiga maten. Arbetslösheten var stigande.

Hallandsposten engagerade sig också i att utsätta familjer skulle få hjälp. Man uppmanade Halmstadborna att inte skänka pengar till fattiga familjer. Sådana gåvor riskerade att inte bli en reell hjälp utan istället användas till brännvin åt

Sverige förhöll sig neutralt under första världskriget, men många svenska män var inkallade till militärtjänst och åtskilda från sina familjer. Här syns män i landstormen ute på Tylön. (Landstorm kallades de äldre åldersklasserna i den värnpliktsarmé som var avsedd att ingå i folkuppbåd eller territorialförsvaret. 1914–18 mobiliserades stora delar av landstormen för försvar av Sveriges gränser och kuster.) Bild: Hallands konstmuseum

Nissan, hamnen och Hattfabriken.

Bild: Hallands konstmuseum

S:t Nikolai kyrka – vykortet speglar kanske stämningen i staden julen 1915...

Bild: Föreningen Gamla Halmstad

försupna makar och fäder. I stället kunde givare skänka pengar som omvandlades till speciella livsmedels- och bränslekort som kunde ges bort eller fördelas via Frälsningsarmén.

Medan den här annorlunda typen av julförberedelser pågick gjorde sig världskriget åtminstone indirekt påmint även i Halmstad.

Den svenska julposten, inklusive paket som hade skickats från USA med en dansk Atlantångare, beslagtogs brittisk militär och skulle till många besvikelse inte komma fram i tid. Senare hävdade britterna att 109 av de 300 postsäckarna innehöll gummi adresserat till en firma i Göteborg som gjorde affärer med Tyskland.

Meddelanden kom också att skonerten Clara från Halmstad hade förlit på Nordsjön, dock utan förlust av människoliv. Senare försvann galeasen Minnet av Halmstad och befälhavaren Ossian Nilsson omkom. Han efterlämnade hustru och ett litet barn i ett hus på Söder.

Samtidigt låg Andrew Welch kvar med sin last på redde utanför Nissan. En kväll upptäcktes i mörkret den nedsläckta, tyska bogserbåten Moltke vid det amerikanska fartygets sida. Myndigheterna befarade

6 januari 1916 och frågan är: Vem vill ha lasten på Andrew Welch?

att det rörde sig om ett fritagningsförsök och avvisade bogserbåten. Vid ett annat tillfälle kom en inte väntad ångare med full fart mot hamninloppet men vände och försvann när den hade upptäckts. Andrew Welchs befälhavare ansökte flera gånger om att få lämna Halmstad eftersom fartygets djupgående var för stort för att gå upp i Nissan. Det blev hela tiden avslag.

Positiva julnyheter fanns också. Apeltoftska bryggeriet började sälja sitt speciella julöl den 15 december. Många affärer annonserade ut lämpliga julklappar. Vissa framhöll att det var lämpligt att ge bort kläder det här året. Levin & Nilsson sålde ficklampor med extra praktiga och starka batterier. I Halm-

HP den 12 december 1915. "Andrew Welch på Halmstads redd", lyder rubriken. Men vad hade det mystiska fartyget egentligen i sin last?

stads kyrka ordnades en välbesökt julkonsert.

För rika Halmstadbor fanns ett betydande utbud av delikatesser i stadens finare speceriaffärer. I annonser marknadsfördes sillinläggningar, rökt lax, pastej och gåslever samt sydrukter, konfektyrer, viner och kaffe. Det var stor skillnad mellan rikas och fattigas möjligheter att fira jul.

På morgonen den 23 december var det arton grader kallt och kylan höll i sig över julen. På julaften var det snöstorm. Några av stadens få bilar körde fast. Trots extrainkallad personal hade Telegrafens svårigheter

att hinna expediera alla jultillsändningar som skulle sändas och tas emot. Stadens kyrkor var fulla.

Polisen behövde i det kalla juldret omhänderta endast en fyllerist. På annandagen var det fest med dans på flera ställen. På Folkets Hus visades lustspelet "Värmlänningarna". Den 29 december ordnade sällskapet Tomtarerna en julfest på Mårtensson för femtio behövande barn. De fick kläder, julmat och godis och sedan blev det dans och lekar.

På nyårsaften erbjöd till exempel Halmstads Teater, Folkets Hus, Immanuelskyrkan och Frälsningsarmén nyårsvakor med innehållsrika program. På ny-

årsdagen var det premiär på årets Halmstadrevy. Även nyårsfirandet blev lugnt.

Hur gick det då för Andrew Welch? I början av januari bogserades hon vid högvatten med det amerikanska stjärnbaneret i topp upp för Nissan och förtöjdes vid Dragvägen utanför Hattfabriken. Under fjorton dagar lossades 36 044 säckar bönor. Det fanns inget annat i lasten.

Fartyget såldes sedan och lämnade Halmstad efter några månader med svenska ägare och det nya namnet Olga. Världskriget skulle fortsätta att kasta sin skugga över ytterligare två jular innan det blev vapenstillestånd i november 1918. Då hade det gamla 1800-talssamhället gått i graven och ur askan började ett modernt samhälle resa sig med demokrati, industrialisering och välfärd.

Anders Bergenek

Skribenten är aktiv i **Föreningen Gamla Halmstad**. Mer lokalhistoria hittar du på gamlahalmstad.se och på Facebook/gamlahalmstad.

